

Vergaderjaar 2013–2014

32 637

Bedrijfslevenbeleid

Nr. 95

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ECONOMISCHE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 29 november 2013

De chemiesector is van groot belang voor de Nederlandse economie. In 2012 bedroeg de netto omzet van deze sector € 60 miljard en wordt 80% van de in Nederland vervaardigde chemische producten geëxporteerd. In 2012 waren in totaal 64.000 werknemers actief in de sector. De chemiesector is de afgelopen jaren echter onder grote druk komen te staan. In de media is bericht dat er gevreesd wordt voor een ontslaggolf in de chemiesector; uw Kamer heeft tijdens de regeling van werkzaamheden d.d. 13 november jl. verzocht om een duiding ten aanzien van deze berichten.

Tijdens het algemeen overleg over energie met uw Kamer van 24 april jl. (Kamerstuk 29 023, nr. 148) heb ik aangegeven dat ik het belangrijk vind om met de chemiesector in gesprek te gaan over het concurrentievermogen van deze sector. Met de Vereniging van de Nederlandse Chemische Industrie (VNCI) en het topteam chemie heeft op 31 oktober jl. een rondetafel plaatsgevonden. Aan de hand van deze brief wil ik uw Kamer informeren over de uitdagingen, de maatregelen en acties die industrie, wetenschap en overheid gaan nemen om het concurrentievermogen van de chemiesector te versterken.

De chemische industrie en Nederland

De betekenis van de chemische industrie voor de Nederlandse economie is groot. De chemie is onmisbaar in een circulaire economie. Chemie levert (grondstoffen voor) producten. Dit varieert van het ontwikkelen van voedingsingrediënten, medicijnen en innovatieve materialen voor de nieuwe generatie zonnecellen tot aan het maken van afbreekbare kunststoffen op basis van biologische materialen. Deze (grondstoffen voor) producten zijn dus belangrijk voor de samenleving en dragen bij aan verduurzaming. De Nederlandse chemische industrie onderscheidt zich doordat verschillende type bedrijven hun krachten met elkaar combineren: bulk- en fijnchemie met grote bedrijven, een groot aantal

mkb-bedrijven en diverse kennisintensieve starters die vanuit universiteiten ontstaan.

Nederland heeft een gunstig vestigingsklimaat voor de chemiesector vanwege het grote achterland, sterke clusters (diverse aaneengeschakelde bedrijven), goede infrastructuur (waaronder de Rotterdamse haven), korte aanvoerlijnen (in verband met veiligheid) en hoogwaardige kennis die behoort tot de wereldtop (bijvoorbeeld op het gebied van groene chemie en «slimme» materialen). Hierdoor staat de Nederlandse chemie er in Europa vooralsnog goed voor en zijn in Nederland verscheidene clusters gevestigd, waaronder: Groot-Rijnmond, Chemelot in Sittard/Geleen, Delfzijl, Bergen op Zoom, Terneuzen en Emmen/Zwolle. Een aantal van deze clusters maakt onderdeel uit van het internationale ARRRRA-cluster: Antwerp-Rotterdam-Rhine-Ruhr-Area. Dit internationale cluster is één van de sterkste chemische clusters ter wereld. Het ARRRRA-cluster produceert 40% van de chemische producten in Europa.

Concurrentievermogen chemiesector onder druk

De afgelopen jaren hebben zich drie trends voorgedaan. In de eerste plaats zijn in de Verenigde Staten grote hoeveelheden schaliegas gevonden en gewonnen. Dit levert voor de chemische industrie aldaar een groot concurrentievoordeel op voor wat betreft de kostprijs van energie en grondstoffen voor de productie. In de tweede plaats profiteert de chemische industrie in het Midden-Oosten van zeer de gunstige kostprijs voor energie en grondstoffen. In de derde plaats is er de economische opkomst van met name China. Gezien de enorme afzetmarkt hebben veel investeringen plaatsgevonden in China. Door deze trends is de concurrentiepositie van de chemie in Europa onder druk komen te staan. De World Energy Outlook 2013 van het Internationaal Energie Agentschap bevestigt dit beeld¹.

Doelstellingen chemische sector

Het topteam chemie heeft in de zomer van 2011 voor de sector drie doelstellingen geformuleerd. Ten eerste moet Nederland in 2050 bekend staan als hét land van de groene chemie. Ten tweede moet Nederland in de wereld top-drie van producenten van slimme materialen staan. Ten derde wordt het grensverleggend excellent wetenschappelijk chemisch onderzoek in Nederland verder versterkt. Als aanvulling hierop heeft de sector bij monde van de Vereniging van de Nederlandse Chemische Industrie aan deze doelstellingen het volgende toegevoegd: substantiële bijdrage leveren aan de verduurzaming en CO₂-reductie, ook in aanpalende sectoren die met chemische producten werken, met de ambitie om tot 2030 een broeikasgasreductie tot 40% te realiseren (gerekend vanaf 2005). De topsector chemie heeft ook deze doelstelling omarmd. De chemische sector heeft dus een transitie in gang gezet naar verduurzaming.

Ondanks de druk op het concurrentievermogen van de Nederlandse chemische industrie houdt de sector vast aan de bovengenoemde transitie naar verduurzaming. De huidige wereldtrends in de sector worden gezien als een «majeure uitdaging» die opgepakt moet worden om transitie naar duurzame chemie te kunnen maken. De biobased economy (BBE) is een belangrijk onderdeel van de duurzaamheidsstrategie van de sector en gaat over de overgang van fossiele grondstoffen naar een economie die met name draait op biomassa als grondstof: van «fossil based» naar «biobased». De inzet vanuit het Ministerie van Economische Zaken op de biobased economy is uitgebreider beschreven

¹ www.iea.org

in een recente voortgangsrapportage biobased economy aan de Tweede Kamer².

Ik onderschrijf de doelstellingen van de topsector chemie. Een transitie naar een duurzame chemie is niet alleen van belang in het licht van maatschappelijke uitdagingen. Zij is ook gericht op kansen en kan ook het concurrentievermogen en daarmee het verdienvermogen van Nederland vergroten. Ik verwijs hier graag naar de brochure «Nederlandse oplossingen voor wereldwijde uitdagingen», die ik samen met de brief³ over de aansluiting van Nederland bij het Europese programma Horizon 2020 heb verzonden, mede naar aanleiding van de motie Lukas.

Maatregelen kabinet energie-intensieve-industrie

Een deel van de sector behoort tot de energie-intensieve-industrie. Het kabinet heeft diverse maatregelen voorgesteld ten behoeve van het concurrentievermogen van deze industrie. Zo krijgt de energie-intensieve industrie compensatie voor de gevolgen van de CO₂-heffingen. Vanaf 1 januari 2014 is hiervoor € 78 miljoen beschikbaar. Daarnaast wordt, conform het SER-Energieakkoord, ingezet op structurele verbetering van het Emissions Trading System (ETS). Ook heeft het kabinet tijdens het algemeen overleg over Aldel van 18 september jl. aangekondigd het eerder toegezegde wetsvoorstel voor correctie van de nettarieven van de energie-intensieve industrie versneld in te willen voeren, namelijk per 1 januari 2014 in plaats van 1 januari 2015. Het wetsvoorstel gaat daarbij uit van de mogelijkheid van een maximale correctie tot 90%. Dit wetsvoorstel is inmiddels bij uw Kamer ingediend. Eveneens wordt gewerkt aan de verdere integratie van de Noordwest-Europese elektriciteitsmarkt, bijvoorbeeld door de uitbreiding van de interconnectiecapaciteit met Duitsland. Tot slot zet het kabinet in op (het creëren van duidelijkheid over) restitutie van in het verleden door bedrijven betaalde systeemdiensten. Uw Kamer heeft dit wetsvoorstel voor de zomer aanvaard. Het wetsvoorstel ligt nu in de Eerste Kamer.

Afspraken rondetafel

Op 31 oktober jl. heb ik gesproken met ondernemers uit het grote bedrijfsleven en innovatief mkb, topteam chemie, VNCI, VNO-NCW en FNV. In die rondetafel is geconstateerd dat de doelstellingen van de topsector chemie alleen gerealiseerd kunnen worden als alle partijen gezamenlijk optrekken. Het topteam chemie zal, vanuit haar rol als verbinder van bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden, hier een coördinerende rol in spelen.

Voortbouwend op bestaande initiatieven hebben de partijen tijdens de rondetafel de volgende afspraken gemaakt:

1. Versterken van de chemische clusters

De Nederlandse chemische industrie onderscheidt zich ten opzichte van de internationale concurrentie door sterk geïntegreerde clusters van bedrijven. Dit wil zeggen dat bedrijven sterk met elkaar zijn verbonden: het afvalproduct van de één is de grondstof voor de ander. Dit levert een concurrentievoordeel (kosten) op ten opzichte van individuele bedrijven in het buitenland. Eén van de acties die in de rondetafel is afgesproken, is om deze clusters verder te versterken, onder andere door «missing links» te identificeren en te realiseren. Het versterken van deze clusters betekent automatisch een versterking van het concurrentievermogen van de

² Kamerstuk 32 637, nr. 84

³ Kamerstuk 32 637 nr. 90

Nederlandse chemische industrie en daarmee ook voor duurzame werkgelegenheid. Het gaat hier om regionale clusters, zoals Groot-Rijnmond, Chemelot, Delfzijl, Bergen op Zoom en Terneuzen. Samenwerking met de agro-industrie en energiesector leidt tot de vorming van biobased clusters zoals de Biobased Delta in Zuidwest-Nederland. Samenwerking met Europese partners is daarbij belangrijk.

De partijen hebben afgesproken dat een taskforce wordt opgericht die samen met de betrokken stakeholders zich specifiek concentreert op het versterken van de chemische clusters: maatwerk is daarbij het sleutelwoord. Deze versterkingen kunnen op verschillende manieren worden gerealiseerd, onder meer door het aantrekken van nieuwe (buitenlandse) investeringen van mkb en grootbedrijf, het versterken van de fysieke infrastructuur, het verbeteren van de aansluiting met publieke kennisinstellingen en het verminderen van regeldruk binnen de clusters. Alle stakeholders zullen een bijdrage moeten leveren om deze clusterversterkingen te realiseren. Het kabinet zet hierbij haar instrumentarium in, zoals de Garantie Ondernemingsfinanciering, Green Deals, Innovatiekrediet en het (internationale) netwerk, onder andere via de inzet van de Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA). De taskforce zal bestaan uit vertegenwoordigers vanuit industrie, wetenschap en (lokale) overheden.

2. Maatwerkaanpak regeldruk chemie en biobased economy

Het kabinet werkt aan vermindering van regeldruk in de chemie. In het regeerakkoord is opgenomen dat naast de kwantitatieve reductiedoelstelling ook een zogenaamde maatwerkaanpak komt. De topsector chemie is één van de eerste sectoren die hiermee start. De maatwerkaanpak moet met name bijdragen aan een merkbare vermindering van regeldruk. Hierbij werkt het kabinet intensief samen met de sector. Op het gebied van biobased economy wordt vanuit het Ministerie van Economische Zaken samen met de sector het programma botsende belangen uitgevoerd. Botsende belangen zijn wet- en regelgeving die de transitie naar de biobased economy belemmeren. Indien botsende belangen worden geïdentificeerd, probeert het Ministerie van Economische Zaken te zorgen voor een oplossing, bijvoorbeeld via het instrument van een Green Deal. De Tweede Kamer is op 18 april 2013 geïnformeerd over voortgang van dit programma⁴.

3. Kennis, innovatie en human capital

Een sterke chemische industrie gaat hand in hand met een goed ontwikkelde en sterke kennisbasis en -infrastructuur op het gebied van chemie. Op dit moment heeft de chemie een goede kennisbasis: wetenschappers hebben internationaal een uitstekende reputatie, juist op het snijvlak van (fundamenteel) onderzoek en daar waar industrie behoefte aan heeft. Het is zaak dat deze kennisbasis zo sterk mogelijk blijft. De Nederlandse chemische wetenschap levert oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen. Dit kan bijvoorbeeld door het ontwikkelen van slimme materialen die bijdragen aan het verkleinen van de hoeveelheid afval. Dit kan ook door de verdere ontwikkeling van medicijnen, door de uitstekende kennis van procestechnologie waarmee de efficiëntie verhoogd kan worden.

Het topteam chemie zet in op een toekomstbestendige chemische kennisinfrastructuur. In de inrichting van deze kennisinfrastructuur is, naar de mening van het topteam chemie, nog winst te behalen. Door een nauwere samenwerking tussen de kennisinfrastructuur en de TKI's binnen

⁴ Kamerstuk 32 637, nr. 55

de chemie kan het onderzoeks- en innovatiebudget beter worden ingezet ten behoeve van wetenschap, industrie en het innovatieve mkb. In nauwe samenwerking met het bedrijfsleven kan meer focus worden aangebracht in de onderzoeks- en innovatieagenda van de chemie. Het topteam overweegt om de krachten te bundelen in één nieuwe TKI chemie. Eén TKI, waarbij, naar analogie van de werkwijze in de topsector High Tech Systemen en Materialen, op programmaniveau road maps worden opgesteld. Voorts heeft het topteam chemie geconstateerd dat verdere versterking van de kennisbasis ook mogelijk is door nauwere samenwerking met andere topsectoren, met name de topsectoren energie, agri-food, life sciences and health en high tech systemen en materialen. De topsector chemie heeft daarbij de verantwoordelijkheid voor het cross sectorale thema biobased economy. Ik ben in gesprek met het topteam chemie over eventuele aanpassingen in de huidige kennisinfrastructuur en ik zal uw Kamer zo spoedig mogelijk informeren over mogelijke financiële ondersteuning van deze ontwikkelingen.

De transitie naar meer duurzaam produceren is van groot belang voor de toekomst van de chemie. De biobased economy draagt hieraan bij en deze ontwikkeling wordt ook ondersteund vanuit Europa. De verwachting is dat de nieuwe Europese samenwerking in de Joint Technology Initiative for Biobased Industries (JTI), waarvoor de Europese Commissie het voorstel heeft gedaan om € 1 miljard uit Horizon2020 te reserveren, vanaf 2014 een stevige Europese samenwerking mogelijk maakt met participatie van Nederlandse bedrijven. De besluitvorming over het JTI en de beschikbare middelen wordt komende maanden in Brussel afgerond. Het Ministerie van Economische Zaken heeft bijgedragen aan de totstandkoming van dit JTI. Het is nu aan het bedrijfsleven om zo optimaal mogelijk te profiteren van deze middelen ten behoeve van de chemiesector, agrosector en de biobased economy.

Essentieel onderdeel van de kennisbasis is de duurzame inzet van talent. Voor de chemiesector is het belangrijk dat er ook in de toekomst voldoende technisch personeel is. De overheid adresseert de problematiek rond technici via het Techniekpact. De topsector chemie heeft een ambitieus beurzenprogramma opgesteld voor talentvolle studenten: de topsector chemiebeurs. Met deze beurzen wil de topsector chemie de instroom van studenten bevorderen, talent verder ontwikkelen en de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven verbeteren. Dit schooljaar zijn bijna 100 beurzen vergeven en de sector heeft de ambities naar boven bijgesteld, met de steun van veel bedrijven. Daarnaast wil het kabinet de aansluiting van het beroepsonderwijs op de arbeidsmarkt en het bedrijfsleven verbeteren. Daar zorgen de Centra voor innovatief vakmanschap (voor mbo) en de Centres of expertise (voor hbo) voor. In deze centra werken ondernemers, wetenschappers, docenten en studenten samen, waardoor de kwaliteit van het technisch onderwijs bevordert wordt. Deze centra zijn ondermeer gevestigd bij chemieclusters, en houden zich onder andere bezig met polymeren, composieten, innovatieve procesttechnologie en biobased economy.

4. Internationaal

Het verminderde concurrentievermogen raakt zowel Nederland als Europa. Oplossingen moeten daarom mede gevonden worden op Europees niveau. De Nederlandse chemie maakt onderdeel uit van het grensoverschrijdende ARRRRA-cluster. De kracht van het grensoverschrijdende ARRRRA-cluster is groot. Goede samenwerking met België (Vlaanderen) en Duitsland (Noordrein-Westfalen) is van groot belang om de kracht van dit cluster verder te versterken. Ook hier gaat het om het

oplossen van «missing links» hetzij van (hoog innovatieve mkb-)bedrijven, infrastructuur, regeldruk, kennis, enzovoorts.

In dit kader is tijdens de rondetafel afgesproken een Europese high level group in te richten. Er zal worden voortgebouwd op bestaande samenwerkingsverbanden, zoals de recentelijke Nederlands-Vlaamse topontmoeting in Maastricht op 8 oktober jl. Het kabinet zal de samenwerking opzoeken met de belangrijkste Europese lidstaten (waaronder Duitsland, België, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Polen) en de Europese Commissie om binnen de Europese Unie het concurrentievermogen van de chemie te versterken. Hierbij zal vanzelfsprekend ook aansluiting worden gezocht bij de Europese agenda van de Biobased Economy.

Met bovenstaande acties en afspraken zetten industrie, wetenschap en overheid gezamenlijk in op het versterken van het concurrentievermogen van de chemische industrie. Ik zal uw Kamer op de hoogte houden van de ontwikkelingen.

De Minister van Economische Zaken,
H.G.J. Kamp